

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

ҲИСОБ ВА АУДИТ ФАКУЛЬТЕТИ

“АУДИТ” КАФЕДРАСИ

НОРМУРОДОВА АЗИЗА СОЙИБНАЗАРОВИЧ

«АУДИТОРЛИК ХУЛОСАСИ ВА ТАРКИБИ»

КУРС ИШИ

ТОШКЕНТ - 2016

Режа:

Кириш

1. Аудиторлик хулосаси ва таркиби
2. Аудиторлик хулосасининг турлари
3. Аудиторлик хулосасини тузиш ва тақдим этиш
4. Аудиторлик хулосасини тузишда аудиторлар иш сифатини таъсири

Хулоса

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

КИРИШ

Аудитнинг пайдо булиши корхонани бевосита бошқариш билан шугулланувчилар (маъмурият, менеджерлар) ҳамда унинг фаолиятига ўз маблағларини йуналтирувчилар (мулкдорлар, акционерлар, инвесторлар) уртасидаги манфаат билан бевосита боғлиқ. Корхона эгалари факат бошқарувчилар ва уларга буйсинувчи бухгалтерлар томонидан берилган молиявий ахборотларга ишонишни хохламас эдилар. Шунингдек, корхоналарнинг инкирози ҳамда маъмурият томонидан алдашларнинг усиши молиявий қуйилмалар таваккалчилигини оширди. Акционерлар, маъмурият томонидан берилган молиявий ҳисоботлар корхонанинг ҳақиқий молиявий ҳолатини акс эттирилишини хоҳлар эдилар.

Корхоналарда бошқарув тизимини яхшилаш мақсадида, бу борада Президентимиз қуйидаги гапларини такрорламасдан иложи йўқ. «Корпоратив бошқарув тизимидаги принцип ва ёндашувларни тубдан ўзгартириш, ишлаб чиқариш, ташқи иқтисодий ва инвестиция жараёнларига замонавий халқаро корпоратив менежмент стандартларини жорий этиш жиддий эътиборни талаб қилади. Энг аввало, корпоратив ёки акциядорлик бирлашмаларимизнинг фаолияти самарадорлигини танқидий баҳолаш, уларни хорижий давлатлардаги ана шундай корхоналар билан таққослаб кўриш зарур. Чунки, бугунги кунда иқтисодий ривожланган мамлакатларда, айниқса, саноат соҳасида мулкчиликнинг бундай шакли муҳим ўрин тутади»¹.

Корхонанинг молиявий ҳолатини акс эттирувчи ахборотларнинг тугрилигини текшириш ва молиявий ҳисоботларнинг тугрилигини тасдиқлаш учун ташқаридан мутахассислар таклиф қилинар эди. Бу мутахассислар олдига қуйилган асосий талаблар уларнинг ҳалоллиги ва мустақиллигидан

¹ Каримов И.А. “2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш – устувор вазифамиздир” “Халқ сўзи” 19.01.2016

иборат эди. У даврларда кишилар учун бухгалтерия хисоби буйича чуқур билимларга эга булишлари талаб этилмас эди, аммо бухгалтерия хисобини мураккаблашуви билан аудиторлардан юкори даражадаги профессионал тайёргарлик талаб килина бошланди.

Аудитнинг тарихий ватани Англия хисобланади. Чунки 1844 йилда Англияда акциядорлик компаниялар тугрисидаги конунлар амалда кулланила бошлайди, бунга кура акционер компания бошқаруви 1 йилда камида 1 маротаба бухгалтерия хисоблари ва хисоботларини текшириш учун махсус мутахасисни аудиторни таклиф килишлари шарт.

1929-1933 йиллардаги жахонда содир булган иктисодий кризиси профессионал бухгалтер аудиторлар хизматига булган талабни хамда аудиторлик текширувларнинг сифатига булган талаб янада оширди.

Кризис тугагандан кейин купчилик мамлакатдларда йиллик хисоботларда келтириладиган ахборотларнинг хажмига мажбурий талаб куйилди ва бу хисоботларнинг тугрилигини аудиторлик хулосалари билан тасдиклаш ва уларни матбуотда нашр этишни мажбурийлиги амал кила бошлади. Аудит товламачиликка карши кучли курулга айланди.

Аудиторлик хулосаси юридик кучга эга бўлган муҳим хужжатилардан биридир. Хулоса асосида хўжалик юритувчи субъектларнинг бир йиллик молия-хўжалик фаолиятига баҳо берилади.

1. АУДИТОРЛИК ХУЛОСАСИ ВА ТАРКИБИ

Аудиторлик ҳисоботини ва хулосасини шакллантириш аудит режаси ва дастурининг барча бўлимлари бўйича ўтказилган аудиторлик текшируви натижаларини умумлаштириш ва баҳолаш жараёнида вужудга келади.

Аудит натижаларини баҳолаш ишлари асосан қуйидагиларни ўз ичига олади:

- * ишчи ҳужжатларни шарҳлаш ва якуний ишчи ҳужжатларни тайёрлаш;
- * аниқланган камчиликларнинг жиддийлик даражасини баҳолаш;
- * аудиторлик далилларнинг етарлилигини баҳолаш;
- * фаолият кўрсатаётган корхона принципи билан боғлиқ омилларни баҳолаш;
- * бухгалтерия ҳисоботидаги ахборотларни тақдим қилиш ва баён қилиш;
- * ҳисобот тузилганидан сўнг содир бўлган ҳодисаларни баҳолаш;
- * текширув натижалари бўйича аудиторнинг миқдор-корхона раҳбариятига тақдим қиладиган ёзма ахборотини тузиш;
- * аудиторлик ҳисоботи ва хулосасини тузиш.

Аудиторлик текшируви ўтказиш чоғида асосан текширилаётган ҳўжалик юритувчи субъектнинг дастлабки ҳужжатлари, ҳисоб регистрлари ва ҳисоботларида акс эттирилган ҳақиқий ахборотлар таҳлил қилинади ва баҳоланади. Фақат айрим ҳоллардагина аудиторлар тахмин ва ҳисоб-китобларга асосланган молиявий ахборотларни баҳолайдилар.

Таъкидлаш жоизки, текширув натижалари ва ҳўжалик юритувчи субъект мутахассисларининг ҳисоб-китобларини баҳолашда аудиторлар маълум даражада профессионал эҳтиёткорликка риоя қилишлари зарур.

Аудитор қуйидаги ҳоллардаги каби, катта номувофиқликлар мавжудлигини кўрсатувчи ҳолатларни объектив баҳолаши зарур:

- * ҳўжалик юритувчи субъект ходимларига маълум бўлган, аммо аудитор томонидан очилмаган хатоларни аниқлаш фактлари;

- * текширув учун зарур бўлган, аудиторга ўз вақтида тақдим қилинмаган дастлабки ҳужжатлар ёки маълумотларга доир хўжалик муомалалари;
- * мутахассисларнинг ҳисоб-китобларидаги номувофикликлар;
- * инвентаризация натижасида аниқланиб, далолатнома ва таққослаш ведомостлари билан расмийлаштирилган, лекин етарли даражада таҳлил қилинмаган ва тузатилмаган катта тафовутлар;
- * катта тафовутларнинг тасдиқланмаганлиги ва аудитор сўровларига кутилган жавоблар олинмаганлиги;
- * текширув учун танлаб олинган, зарур дастлабки ҳужжатлар ёки тегишли рухсат этувчи кўрсатмалар тақдим қилинмаган хўжалик муомалалари.

Аудитор тўпланган далиллар етарлилигини баҳолашда ушбу ҳолатлар аниқланган босқични (режалаштириш, аудит ўтказиш) ҳисобга олиши керак. Шунингдек, катта хатолар хатарини дастлабки баҳолаш ва батафсил текшириш режалари ҳам эътиборга олиниши лозим.

Агар бундай ҳолатлар режалаштириш босқичида аниқланган ва ҳисобга олинган бўлса, унда аудитор тўпланган далилларнинг етарлилигига ва режалаштирилган ҳамда қўшимча аудиторлик амалларини бажаришнинг мақсадга мувофиқлигига баҳо бериши зарур.

Аудиторлик текширувининг асосий босқичларини ўтказиш натижалари аудит ўтказишдан қўйилган мақсадга эришилганлик даражасини баҳолаган ҳолда аудиторнинг ишчи ҳужжатларида қайд қилиниши лозим

Аудиторлик хулосаси корхона молиявий ҳисоботларининг ҳақиқийлиги ва объективлиги ҳақидаги мустақил гувоҳнома.

Аудиторлик хулосаси - молиявий ҳисоботнинг тўғрилиги ва бухгалтерия ҳисоби юритиш тартибининг қонун ҳужжатларида белгиланган талабларга мувофиқлиги тўғрисида аудиторлик ташкилотининг фикри ёзма шаклда ифодаланган, хўжалик юритувчи субъект молиявий ҳисоботидан фойдаланувчилар учун очиқ бўлган ҳужжат.

Аудиторлик хулосаси аудиторлик ҳисоботи асосида тузилади.

Аудиторлик хулосаси аудитор (аудиторлар), аудиторлик ташкилотининг раҳбари томонидан имзоланган ва аудиторлик ташкилоти муҳри билан тасдиқланган бўлиши керак.

Аудиторлик хулосасининг шакли ва мазмуни аудиторлик фаолиятининг миллий стандартлари билан белгиланади.

Аудиторлик хулосаси қуйидаги элементларни ўз ичига олади:

а) ном ("Аудиторлик хулосаси" ёки "Аудиторлик ташкилотининг хулосаси": иккала ном тенг ҳуқуқли);

б) адресатнинг номи;

в) кириш қисми;

г) қайд этиш қисми;

д) якуний қисм;

е) аудиторлик хулосасини бериш санаси;

ж) аудиторлик ташкилоти манзили;

з) аудиторлар ва аудиторлик ташкилоти раҳбарининг имзоси.

Аудиторлик хулосаси аудиторлик текширувининг буюртмачисига йўлланиб, буюртмачининг барча зарурий реквизитлари кўрсатилиши керак.

Аудиторлик хулосасининг кириш қисми аудиторлик ташкилотининг қуйидаги реквизитларини ўз ичига олиши керак:

аудиторлик ташкилотининг юридик манзили ва телефонлари;

аудиторлик фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқига лицензия рақами, берилган сана ва лицензия берган органнинг номи;

аудиторлик ташкилоти давлат рўйхатига олингани тўғрисидаги гувоҳнома рақами;

аудиторлик ташкилоти ҳисоб-китоб варағининг рақами;

аудиторлик текширувида иштирок этган аудитор (аудиторлар)нинг, шунингдек, аудиторлик ташкилоти раҳбарининг фамилияси, исми ва отасининг исми.

Кириш қисмида сана ва ҳисобот даври кўрсатилган ҳолда текширилган молиявий ҳисоботлар рўйхати келтирилиши керак.

Кириш қисмида қуйидагилар кўрсатилиши керак:

Хўжалик юритувчи субъект аудиторлик текширувидан ўтказиладиган молиявий ҳисоботни тайёрлаш ва унинг ҳаққоний бўлиши учун жавобгар;

аудиторлик ташкилоти аудиторлик хулосасининг хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий-хўжалик фаолияти натижаларига мувофиқ бўлиши учун жавобгар.

Аудиторлик хулосасида аудиторлик текшируви АФМАга мувофиқ ўтказилгани қайд этилиши керак.

Қайд этувчи қисмда аудиторлик текшируви молиявий ҳисобот ва бошқа молиявий ахборот қонун ҳужжатларига, шунингдек молиявий-хўжалик фаолиятининг ҳақиқий ҳолатига мувофиқлиги ва ҳаққонийлигини баҳолашга асосланиши кўрсатилиши керак.

Қайд этувчи қисмда аудиторлик текшируви фикрни ифодалаш учун етарлича асослар бериши хусусида аудиторлик ташкилотининг тасдиғи берилиши керак.

Аудиторлик хулосасининг якуний қисмида аудиторлик ташкилотининг текширилган молиявий-ҳисобот хўжалик юритувчи субъект молиявий-хўжалик фаолиятининг ҳақиқий ҳолати тўғрисида ҳаққоний тасаввур бериш-бермаслиги ва молиявий ҳисобот қонун ҳужжатларига мувофиқлиги ёки мувофиқ эмаслиги хусусидаги фикри равшан баён этилиши керак.

Аудитор аудиторлик хулосасини аудиторлик текшируви якунланган кун билан белгилаши керак.

Аудитор аудиторлик хулосасини хўжалик юритувчи субъект молиявий ҳисоботга имзо чеккан ёки уни тасдиқлаган санадан олдин келувчи кун билан белгилаши керак эмас.

Аудиторлик хулосасига аудитор (аудиторлар), аудиторлик ташкилоти раҳбари имзо чекиши ва у аудиторлик ташкилотининг муҳри билан тасдиқланиши керак.

3. АУДИТОРЛИК ХУЛОСАСИНИНГ ТУРЛАРИ

Аудиторлик хулосасининг куйидаги турлари мавжуд:

Аудиторлик хулосасининг иккита тури мавжуд: а) ижобий аудиторлик хулосаси; б) салбий аудиторлик хулосаси.

Ижобий аудиторлик хулосасида бухгалтерлик баланси ва молиявий ҳисобот кўрсаткичларининг ишончлилиги аудитор томонидан тасдиқланади. Қоидага кўра ижобий аудиторлик хулосаси аудиторлик ташкилоти хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий ҳисоботи унинг молиявий ҳолати ва содир этилган молия-хўжалик муомалаларининг Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги талабларига мувофиқлигини ишонарли акс эттиради деган фикрга келинган вақтда тузилиши лозим.

Салбий аудиторлик хулосаси молиявий ҳисобот корхонанинг молиявий аҳволи тўғрисида ишонарли маълумот бермаган ва бухгалтерлик ҳисоботи ҳамда унинг молия-хўжалик фаолияти ҳисоби амалдаги меъёрий қонунчилик талабларига мос келмаган ҳолда юритилган вақтда тузилади. Бундай хато-камчиликлар ўз вақтида тuzатилмаса молиявий ҳисоботдан фойдаланувчиларни чалғитиши мумкин.

Салбий аудиторлик хулосаси тузиш аудиторлик амалиётида камдан-кам учрайдиган ҳолат бўлиб, бунга куйидаги муайян вазиятлар сабаб бўлиши мумкин:

- аудитор томонидан аниқланган бухгалтерия ҳисоботидаги хато-камчиликлар жиддий ва салмоқли бўлган ҳолатлар; айрим миқдор-корхоналарда бундай ҳолатлар уларнинг иқтисодий носорлиги билан биргаликда юзага , ҳатто **амал қилаётган корхона принципининг** бузилишига етиб боради;

- молиявий ҳисоботни тасдиқлаш учун зарур бўлган дастлабки ҳужжатлар, бухгалтерия ҳисоби маълумотлари ва ҳисоб регистрлари ҳамда бошқа ҳужжатларнинг катта қисми корхона маъмурияти томонидан тақдим этилганда; бунда аудиторлик ташкилоти вужудга келган вазиятдан келиб

чиққан ҳолда №70-АФМСга мувофиқ аудиторлик хулосаси тузишдан воз кечиши ҳам мумкин;

- ижобий аудиторлик хулосаси тузишга тўсқинлик қиладиган бошқа объектив вазиятлар ҳам, хусусан, вазият тақозоси вужудга келадиган сўхрани чеклашлар;

- мижоз-корхона маъмурияти молиявий ҳисобот маълумотларини асосан тўғри деб, аудиторлик хатолар ва ноаниқликлар тўғрисидаги асосий хулосалари билан рози бўлмасдан, тегишли ҳисоб ёзувларини тузатишни батамом рад этиш ҳолатлари ва ҳақозо.

Салбий аудиторлик хулосаси хўжалик юритувчи субъект томонидан содир этилган молиявий ва хўжалик муомалалари молиявий ҳисоботда ишонарли акс эттирилган, аммо қонунчиликка мос келмайдиган ҳолларда ҳам тузилади.

Салбий аудиторлик хулосасини тузишга, қоидага кўра, хўжалик юритувчи субъектнинг аудиторлик ташкилоти томонидан аниқланган хато-камчиликларни бартараф қилиш мақсадида молиявий ҳисоботга ўзгартишлар киритиш тўғрисида билдирилган фикрга норозилиги сабаб бўлади.

Аудиторлик текшируви натижасида аниқланган хато-камчиликлар хўжалик юритувчи субъект томонидан тузатилганда салбий аудиторлик хулосаси тузилмайди.

Аудитор бухгалтерлик ҳисоби ва ҳисоботининг сифати тўғрисида ишонч билан аудиторлик хулосаси туза олиш учун етарли даражада ишончли далиллар туплай олмаган вақтда хулоса тузмайди. Бундай ҳолат аудиторлик текшируви ҳажмининг чекланганлиги оқибатида молиявий ҳисобот тўғрисида фикр билдириш учун аудиторлик далил-исботлар етарли бўлмаганида юзага келади.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқ шартнома тузувчи аудиторлик ташкилоти ва мижоз-корхона тадбиркорлик субъектлари сифатида тенг ҳуқуқли бўлса ҳам мақоми бўйича тенг бўла олмайдилар,

чунки аудиторлик ташкилоти текшириладиган хўжалик тизимини назорат қилади. Бундан мижоз-корхона маъмурияти аудиторлик ташкилотининг хулоса тузишдан воз кечиш эҳтимоли олдиндан аниқланиб қўйилишига рози бўлиши лозим деган хулоса келиб чиқиши мумкин. Умуман олганда, бундай эҳтимоллик жуда кам учрайди, аммо қонунчиликда белгилаб қўйилган.

Аудиторлик хулосаси тузишдан воз кечиш айрим махсус ҳолларда юзага келади. Булар: аудитор мустақиллигини йўқотиши, баланс тузилган санадан кейинги содир бўлган жиддий ҳодисалар ёки вазиятнинг ноаниқлиги, хўжалик юритувчи субъект томонидан, ёки айрим мураккаб вазиятлар туфайли аудит ўтказиш соҳасининг чеклаб қўйилиши.

Аудиторнинг хулоса тузишдан воз кечиши ёзма равишда, №70-АФМС да кўрсатилган шакл бўйича расмийлаштирилиб, унинг мазмуни жуда ҳам пухта асосланган бўлиши лозим.

Аудиторлик текшируви ҳажмининг чекланганлиги- бу хўжалик юритувчи субъект вакиллари ёки учинчи шахсларнинг, бошлаб қўйилган аудиторлик текширувини, аудитор аудиторлик хулосаси тайёрлаш учун етарли деб ҳисоблайдиган ҳажмда ўтказишга тўсқинлик қилишга қаратилган очикдан-очик кўрсатадиган ҳатти-ҳаракатлари ёки ҳаракатсизлигидир.

Аудиторлик хулосаси тузишдан воз кечиш ариза кўринишида бўлиб, **«Аудиторлик ташкилотининг аудиторлик хулосаси тузишдан воз кечиш тўғрисидаги аризаси»**деб номланади.

Агар салбий хулоса тузилса ёки хулоса тузилмаса, аудитор таъкидловчи қисмда текширув натижаларини, аниқланган амалдаги қонунчилик бузилиши фактларини ва корхона фаолиятидаги бошқа камчиликларни батафсил баён қилади.

Ижобий аудиторлик хулосаси корхонанинг молиявий ҳисоботи унинг молиявий ҳолатини акс этирган ҳолда берилади. Ижобий аудиторлик хулосасини аудитор қуйидаги ҳолларда беради:

- молиявий ҳисобот бухгалтерия ҳисобининг аниқ ва объектив маълумотлари асосида виждонан тайёрланганда;
- бухгалтерия ҳисоби белгиланган тамойиллар ва талабларга мос келганда, ҳамда корхонанинг ҳисоб сиёсати тўғри танланганда;
- солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар ўз вақтида ва тўлиқ тўланганда;
- ички назорат хўжалик операцияларининг самарадорлигини ва мақсадга мувофиқлигини тасдиқлаганда.

Шартли ижобий аудиторлик хулосаси молиявий муносабатларнинг ҳақлиги шартли тасдиқлаганда берилади. Аудитор баъзи бир масалада норози бўлганда берилади. Унинг норозилигига қуйидагилар сабаб бўлиши мумкин:

- корхона раҳбари билан хўжалик фаолиятини баъзи далиллари ва молиявий ҳисоботнинг кўрсаткичлари билан фикрининг ажралиши;
- ҳисоб сиёсатидаги баҳолаш усуллари бўйича, эскириш миқдорининг тўғри ҳисобланганлиги бўйича;
- ҳисоб варакаларининг ўзаро боғлиқлиги хўжалик амалиётларини иқтисодий ва ҳуқуқий мазмунга мос келмаганда;
- қонунчилик ҳужжатларини ва бошқа меъёрий ҳужжатларни тушунишнинг ва қўллашнинг турличалиги;
- молиявий ахборотнинг ҳақиқийлигига таъсир қилувчи корхонанинг ноадвакат ҳисоб сиёсати.

Салбий аудиторлик хулосаси молиявий ҳисоботнинг ҳақиқийлиги бўйича аудиторнинг ишончи йўқ бўлган ҳолларда берилади. Бундан ташқари аудитор хулосасида аудитор молиявий таваккалчилигини ҳаракатдаги қонунчилик ва бухгалтерия ҳисоби меъёрий ҳужжатларига мос келмаслик сабабларини кўрсатилиши керак.

1) Аудиторлик хулосасини беришдан бош тортиш - текширув ҳажми чекланишлари шунчалик моддийки, аудиторга молиявий ҳисобларнинг ҳолати бўйича хулоса беришга асос бўлмайди.

Баланс тузилган вақтдан кейинги воқеалар тавсифи.

Аудиторлик ҳисоботи берилган муддати кўрсатилган бўлиши керак. Аудиторлик ҳисоботига қўл қўйилгандан кейин ҳисобот берилган вақтгача бўлган ҳамма воқеаларга асосланган далилларни ўрганиш ва текшириш кўрсатилади. Аудитор ўз ҳисоботининг муддати миқдорнинг молиявий ҳисоботларида кўрсатилган вақтдан илгари бўлиши мумкин эмас.

Аудитор ўз ҳисоботининг муддатигача бўлган барча тузатишлар зарур бўлган воқеалар аниқланганлигига ишонч ҳосил қилган бўлиши керак. Бу ҳоллар бўйича аудитор маълумотнома тайёрлайди. Аудиторлик ҳисоботи берилган вақтдан кейин аудитор корхонани молиявий ҳолатида бўлган ҳамма ўзгаришлар бўйича жавобгар эмас.

Баланс тузилган вақтдан кейинги вақт аудиторлик текширувида асосий кўрсаткичларни ўзгариши ҳақидаги ахборотни туплаш учун ишлатилади, яъни дебиторлик ва кредиторлик қарзлари, товар моддий базалари, капитал қўйилмалар динамикаси. Аудиторлик процедуралари қуйидагилардан иборат бўлади:

- баланс тузилгандан кейин ҳисоб регистрларини текшириш;
- янги очилган далилларни корхона раҳбари билан муҳокама қилиш;
- корхона раҳбарларидан, бош бухгалтердан баланс тузилган вақтдан кейинги далиллар бўйича ёзма тушунтириш хатлари олиш.

Бунда аудитор қуйидагилар бўйича маъсулиятли:

- * баланс тузилгандан кейинги давр давомида юз берган воқеаларни молиявий ҳисоботда тўғри акс эттирилишини текшириш бўйича;
- * баланс тузилгандан кейинги воқеаларни назорати бўйича;
- * аудиторлик хулосасининг узига сабаб бўладиган ахборот олинганда аниқ чораларни кўриш.

1. Назорат. Юқоридаги сифат назоратининг 8 элементларига таъсир қилувчи чора тадбирларининг самарадорлигини аудиторлик фирмасининг узи назорат қилиши керак.

3. АУДИТОРЛИК ХУЛОСАСИНИ ТУЗИШ ВА ТАҚДИМ ЭТИШ

Аудиторлик текширувини ўтказмай тузилган ёхуд аудиторлик текшируви натижалари бўйича тузилса-да, лекин аудиторлик текшируви давомида аудитор (аудиторлар) томонидан олинган ва ўрганилган хўжалик юритувчи субъект ҳужжатлари мазмунига мувофиқ бўлмаган аудиторлик ҳисоботи ва аудиторлик ҳулосаси қасддан сохта тузилган ҳисобланади.

Аудиторлик ҳисоботи ва аудиторлик ҳулосаси қасддан сохта тузилганлиги аудиторлик фаолиятини амалга оширишга доир лицензиянинг амал қилишини белгиланган тартибда тугатишга, шунингдек айбдор шахслар қонунда назарда тутилган жавобгарликка тортилишига сабаб бўлади.

Аудиторлик ҳулосаси камида уч нусхада тузилади, шундан икки нусха аудиторлик текшируви буюртмачисига тақдим этилади.

Аудиторлик ҳулосаси молиявий ҳисоботдан фойдаланувчиларга тушунарли бўлиши, аудиторнинг ишончи комил эмаслиги ва (ёки) рози эмаслиги юзага келтирган чеклашларга доир кўрсатмаларни ўз ичига олиши керак.

Аудиторлик ҳулосаси очиқ ахборот ҳисобланади, ундан молиявий ҳисоботдан фойдаланувчиларнинг ҳаммаси фойдалана олсин.

Аудиторлик ҳулосаси тегишли молиявий ҳисоботлар билан биргаликда хўжалик юритувчи субъект томонидан эълон қилиниши мумкин.

Аудиторлик текширувини ўтказмасдан тузилган ёки аудиторлик текшируви натижалари бўйича тузилган, лекин аудиторлик текшируви давомида аудитор (аудиторлар) олган хўжалик юритувчи субъектнинг ҳужжатлари мазмунига мувофиқ келмайдиган аудиторлик ҳисоботи ва аудиторлик ҳулосаси қасддан ёлғон ҳисобот ва ҳулоса деб ҳисобланади.

Қасддан ёлғон аудиторлик ҳисоботи ва аудиторлик ҳулосасини тузиш қонун ҳужжатларида белгиланган жавобгарликни келтириб чиқаради.

Хўжалик юритувчи субъект билан аудиторлик ташкилоти ўртасида юзага келган низолар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳал этилади.

Аудиторлик хулосаси камида уч нусхада тузилиб, унинг икки нусхаси аудиторлик текшируви буюртмачиси яъни корхона раҳбариятига тақдим қилинади.

Хўжалик юритувчи субъектлар аудиторлик текшируви якунланганидан сўнг 15 кун ичида аудиторлик хулосасининг бир нусхасини ўзлари жойлашган ҳудуддаги солиқ органига тақдим қиладилар.

Аудиторлик хулосаси молиявий ҳисоботдан фойдаланувчилар учун тушунарли бўлиб, унда аудиторнинг иккиланиш ва(ёки) норозилигидан келиб чиққан чеклашлар аниқ кўрсатилиши лозим. Аудиторлик хулосаси барча молиявий ҳисоботдан фойдаланувчилар олиш имконига эга бўлган очик ахборот ҳисобланади. Аудиторлик хулосаси тегишли молиявий ҳисоботлар билан биргаликда хўжалик юритувчи субъект томонидан чоп этирилиши мумкин.

Агар кўрсатилган камчиликлар бухгалтерия ҳисоботининг ҳаққонийлигига таъсир қилмайдиган бўлса, аудитор хулоса тузишга киришади. Акс ҳолда аудитор бухгалтерия ҳисобининг юритилиши ва корхона томонидан тақдим қилинган ҳисоботлар тўғрилигини тасдиқлашдан бош тортиши лозим. Фақат кўрсатилган камчиликлар тугатилгандан сўнггина текширувларни якунлаши ва уларнинг натижалари бўйича хулоса тузиш мумкин. Бухгалтерия ҳисобини юритиш ва ҳисобот тузишдаги камчиликларни тугатиш учун корхонага берилган вақт, одатда, агар бундай ишларнинг жиддийлиги ва сермеҳнатлиги реал баҳоланса, икки - уч ойдан ошмаслиги лозим.

Аудиторга барча зарур маълумотлар ўз вақтида тақдим этилмаган ёки бузиб кўрсатилган ҳолда тақдим этилганлигини у билмаган бўлса, бунга аудитор жавобгар ҳисобланмайди. Бу ҳолларда барча жавобгарлик зарур маълумотларни аудиторга тақдим этиши лозим бўлган, текширилаётган корхона маъмурияти ва унинг маъсул ходимларига юклатилади.

Шу боисдан, корхона раҳбари ва молия-ҳисоб хизмати ходимлари олдиндан, аудиторлик хулосасини охирги таҳрирда тузгунга қадар танишиб чиқишлари, агарда уларда айрим ҳолатларга нисбатан норозилик, мулоҳаза ёки қандайдир таклифлари бўлса, ушбу билдирилган фикрлар диққат билан эшитилиб, корхона ходимлари иштирокида муҳокама қилиниши ва асосланган ҳолда чиқариб ташланиши ёки эътиборга олиниб, хулосанинг охирги таҳририда инобатга олинishi лозим.

Корхона бир ой ҳам ўтмасдан сўнг қайта текшириш натижасида ижобий хулоса олса, бу ҳол аудиторларга ишончсизлик билдиришга олиб келиши мумкин. Бу худди ойлаб дарсга қатнашмаган, қобилиятсиз талабанинг имтиҳонда мутлақо саводсизлигини намоён қилиб, «қониқарсиз» баҳо олганидан сўнг, эртасига **баъзи бир сабабларга кўра** «аъло» баҳога қайта топширгани каби нореал ҳодисадир.

Шунингдек, агар текширувда ҳеч қандай криминалга оид ҳолат аниқланмаган бўлсада, хулосаларни очиқдан-очиқ ёки ниқобланган ишоралар билан шакллантириш мумкин эмас. Аммо, шунга қарамасдан корхона ишида суйистеъмол ҳоллари учраса, судлов-тергов органлари томонидан чуқур текширилиб, улар очиб ташланади. Яна бир марта шуни таъкидлаш лозимки, аудитор хулосада фақат қўл остидаги ҳужжатлар ёки аниқ формулалар, рецептуралар, нормалар, лимитлар ва бошқа маълумотларга асосланган, бенуқсон, аниқ ҳисоб-китоблар билан тасдиқланган фактларни келтириши лозим.

Аудиторлик хулосасида ҳеч қандай тахминлар, гумонлар, миш-мишлар ва бошқа тасдиқланмаган манбалардан олинган маълумотларни келтириш мумкин эмас. Шунингдек, хулосада жудаям эҳтиросларга берилган сўзлар, келтирилган фактлар бўйича шарҳлар, масалан, «ўта кетган, ашаддий совуққонлиги натижасида. . . » каби жумлалар бўлмаслиги керак.

Аудиторлик текшируви якунланганидан сўнг барча материаллар (ишчи ва аналитик жадваллар, ҳисоб-китоблар, аудиторлик текшируви ва хулосалар

хамда экспертиза далолатномаларининг бирламчи нусхалари, ҳисоб ходимлари, моддий жавобгар шахслар ва бошқаларнинг тушунтириш хатлари) ҳар бир текширилган корхона учун махсус очилган папкаларда сақланиши лозим.

Навбатдаги текширувдан олдин ушбу материаллар текширув энг бошидан аниқ мақсадга йуналтирилган ва самарали бўлиши, бунинг устига уни мазкур корхонани текширишда олдин иштирок этмаган, янги ходимлар ўтказса, уларга яқиндан ёрдам бериши мумкин.

Булардан ташқари, ойдинлаштирилиши лозим бўлган айрим саволлар ёки текширилаётган корхона томонидан даъволар (масалан, аудиторлар томонидан мижоз-корхонанинг ҳисоб ва ҳисоботларини текшириш натижалари бўйича салбий хулоса аниқланганда) пайдо бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда ҳақиқатни қарор топтириш учун аудиторлик ҳисоботи ва хулосасидаги ишчи материалларга мурожаат қилинади.

Аудиторлик ҳисоботи ва аудиторлик хулосаси қасддан сохта тузилганлиги аудиторлик фаолиятини амалга оширишга доир лицензиянинг амал қилишини белгиланган тартибда тугатишга, шунингдек айбдор шахслар қонунда назарда тутилган жавобгарликка тортилишига сабаб бўлади.

4. Аудиторлик хулосасини тузишда аудиторлар иш сифатини таъсири

Сифатни назорат қилиш стандартлари бўйича комитет 1977 йил вужудга келган. 1979 йил комитет томонидан "Дипломли жамоа бухгалтерлари фирмаларини фаолиятини сифатини назорат тизими" тўғрисидаги ўз ҳисоботини чиқарди. Бу ҳисоботда аудиторлар иши сифатига таъсир кўрсатувчи туккизта элемент аниқлаб кўрсатилган:

1. Ходимларни ёллаш. Фирмани ходими вазифани бажариш маълум малакага (таълим, профессионал фаолият ва шахсий тажриба) эга бўлиши шарт.

2. Иш графигини тузиш. Аудиторлик текширувини режалаштиришда текширув вақтини, ходимларни тажрибасини ва мутахассислигини инобатга олиш керак.

3. Малакани ошириш. Ходимлар ўз мажбуриятларини омилкорлик ва юкори маъсулиятлик билан бажарилиши учун доимо ўз савияларини ошириб боришлари керак.

4. Карьера. Юкори лавозимларни малакали ходимлар эгаллашлари керак.

5. Назорат. Аудиторлик текширувлари раҳбар ходимлар бошчилигида ва назорати остида амалга оширилиши керак.

6. Мижозларни қабул қилиш ва улар билан ҳамкорлик. Мавжуд ва бўлгуси мижозларни ҳалоллигини ва репутациясини инобатга олиш зарур. Бунда аудиторлик фирмаси улар билан бизнес муносабатларига эга бўлишига эътибор бериши керак.

7. Маслахатлар. Аудиторлик фирмаси библиотекага, мутахассисларга, экспертларга эга бўлиши керак. Улар вужудга келиши мумкин бўлган техник муаммоларни ҳал қилиш учун ёрдам беришлари мумкин.

8. Мустақиллик. Ходимларни назорат қилиш керак, раҳбарларнинг узлари ҳам уларнинг мустақиллигини бузиши мумкин бўлган муносабатлар ҳақида ҳисобот беришлари керак.

Аудитор ишларининг сифатини назорат қилиш аудит ўтказиш ва профессионал хизмат кўрсатиш чоғида аудит стандартлари ва Ўзбекистон Республикасида аудиторлик фаолиятини тартибга соладиган бошқа меъёрий ҳужжатлар талабларига риоя қилинишини текшириш учун қўлланиладиган ташкилий тадбирлар, услублар ва амаллар тизимидан иборат.

Ҳар бир аудиторлик ташкилоти ишлар сифати устидан назорат ўрнатиш принциплари ва қоидалари, ҳамда уларни қўллаш амалларини ишлаб чиқишлари ва қабул қилишлари лозим. Бу аудит жараёнида умумқабул қилинган текширув стандартлари билан қарама-қаршиликлар вужудга келмаслиги учун зарур.

Аудиторлик фаолиятининг юқори сифати унинг дастлабки, жорий ва кейинги назорати таъминлаши лозим.

Дастлабки назорат аудиторлар ва аудиторлик ташкилотларини аттестациядан ўтказиш ва лицензиялаш босқичида бажарилади.

Жорий назорат икки йўналишда амалга оширилади: алоҳида аудиторлик текширувларини назорат қилиш ва аудитнинг умумий назорат қилиш.

Алоҳида аудиторлик текширувларини назорат қилиш аудиторларнинг мустақиллиги, профессионаллиги ва компетентлигини таъминлашни; уларнинг ишларини жорий назорат қилишни; миқдор-корхоналар бухгалтерия ҳисобининг энг муаммоли масалаларини билиш; бажарилган ишларнинг стандартларга мос келишини, ҳужжатлаштиришнинг етарлилигини, аудит мақсадига эришилганлигини текширишни назарда тутди.

Аудитнинг сифатини умумий назорат қилиш аудиторнинг маълум шахсий хусусиятларига (ҳалоллик, объективлик, мустақиллик, профессионаллик, компетентлик) аудиторлик гуруҳи аъзолари ўртасида ишларнинг асосли тақсимланганлигига; сифат стандартларига риоя қилиниши бўйича аудиторларнинг ишлари устидан назоратга; сифатни назорат қилиш сиёсати ва амалларининг самарадорлиги устидан назорат ўрнатишига асосланади.

Жорий назорат қуйидаги шаклларда амалга оширилади: асосий аудиторнинг ассистентлар ишлари устидан назорати, аудиторлик ташкилотининг аудиторлар ишлари устидан назорати, ва бошқалар.

Аудиторлик ташкилотининг аудиторлар ишлари устидан назорати, биринчидан, текширув ўтказиш дастурининг асосланганлигини муҳокама қилиш, иккинчидан, аудитнинг ташкилий-ахлоқий принципларига қатъий риоя қилиш, учинчидан, асосий аудитор томонидан хулоса берилганидан сўнг аудиторлик ташкилотининг бош-қа аудитори томонидан мижоз-корхона ҳисоботининг айрим кўрсаткичлари(ҳисоб бўлимлари)ни танлаб қайта текшириш ёрдамида амалга оширилади.

Аудиторлик ташкилоти ичида ишлар сифатини назорат қилиш-га талаблар ва муайян аудиторлик текшируви чоғида ишнинг талаб даражасидалигини таъминлаш №5-«Аудитор ишининг сифатини на-зорат қилиш»номли АФМСда акс эттирилган. Унга мувофиқ аудитор ишларининг сифатини назорат қилиш қуйидаги шаклларда амалга оширилади:

- Асосий аудиторнинг ўз ёрдамчилари ишларини назорат қилиши.
- Аудиторлик ташкилотининг аудитор иши устидан назорати.
- Ташқи назорат.

Асосий аудиторнинг ўз ёрдамчилари ишларини назорат қилиши. Асосий аудитор аудит ўтказиш жараёнида ёрдамчилар томонидан бажариладиган ишларни доимий равишда назорат қилиб ва йўналтириб туриши лозим.

Аудитор ёрдамчиси деганда профессионаллик даражаси бўйича асосий аудитордан фарқ қиладиган ходим тушунилади.

Асосий аудиторнинг ёрдамчисидан фарқи, у аудитнинг бажарилиши учун тўлиқ жавобгардир.

Ёрдамчиларга иш топширилаётганида, улар жавобгарликлари ва бажаришлари лозим бўлган ишларнинг мақсадлари тўғрисида, хўжалик юритувчи субъект фаолияти ва аудиторлик амалларнинг моҳияти, ўтказиш вақти ва миқёсига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган, ҳисоб ва аудитга оид

муаммолар ҳақида тегишли тарзда тушунтиришлар берилиши лозим.

Аудиторлик ташкилотининг аудитор иши устидан назорати. Аудиторлик ташкилотининг аудитор иши устидан назорати қуйи-дагилар воситасида амалга оширилади:

- Мижоз-корхонада аудит ўтказиш умумий режаси ва дастурининг асосланганлигини муҳокама қилиш ва текшириш;
- Ташкилий-ахлоқий аудиторлик принципларига (хусусан, мижоз-корхонага профессионал хизмат кўрсатган (маслаҳат берган ёки унинг бухгалтерлик ҳисобини йўлга қўйган) аудитор, яна ўша корхонани текширишга юборилмаслиги ва ш.ў.) қатъий риоя қилиниши;
- Асосий аудитор томонидан текширув ўтказилиб, аудиторлик хулосаси берилганидан сўнг аудиторлик ташкилотининг бошқа аудитори томонидан мижоз-корхона ҳисоботининг ишончлилигини қайтадан, мижоз учун бепул, текширувдан ўтказиш.

Ташқи назорат амалдаги қонунчилик ва меъёрий ҳужжатларга мувофиқ давлат органлари томонидан амалга оширилади.

Аудитор ишларининг сифатини назорат қилиш қоидалари ва амалларини ўрнатишда аудиторлик ташкилоти томонидан қуйи-дагилар амалга оширилиши зарур:

- Аудитор ишларининг сифатини назорат қилиш қоидалари ва усуллари амалга ошириш бўйича малакали хизматчилар ўртасида вазифаларини тақсимлаш;
- Аудитор ишларининг сифатини назорат қилиш қоидалари ва амалларини хизматчилар эътиборига етказиш;
- Қоидалар ва амаллар, уларни қўллаш услубларига ва хизматчиларга етказиш амалиётига олдингидай мос келиш-келмаслигини аниқлаш учун аудитор ишлари сифатини назорат қилиш тизимининг самарадорлигини текшириш.

Аудитор ишларининг сифатини назорат қилиш қоидалари ва амаллари

ёзма шаклда ифодаланган бўлиши шарт эмас. Улар ходимларни ишга қабул қилишда оғзаки етказилиши ва аудиторлик ташкилотининг умумий мажлисида йилда бир марта такрорланиши мумкин.

Айни пайтда аудиторлик ташкилоти ўз қоидалари ва амаллари-ни ҳужжатлар билан мустаҳкамлаши тавсия қилинади. Ҳужжатлаштириш турлари ва ҳажми, энг аввало аудиторлик ташкилотининг ҳажми ва унинг фаолияти хусусиятига боғлиқ.

ХУЛОСА

Аудиторлик ҳисоботини ва хулосасини шакллантириш аудит режаси ва дастурининг барча бўлимлари бўйича ўтказилган аудиторлик текшируви натижаларини умумлаштириш ва баҳолаш жараёнида вужудга келишини юқорида кўриб чиқдик.

Аудит натижаларини умумлаштириш ишлари асосан қуйидагиларни ўз ичига олади:

ишчи ҳужжатларни шарҳлаш ва якуний ишчи ҳужжатларни тайёрлаш;
аниқланган камчиликларнинг жиддийлик даражасини баҳолаш;
аудиторлик далилларнинг етарлилигини баҳолаш;
фаолият кўрсатаётган корхона принципи билан боғлиқ омилларни баҳолаш;
бухгалтерия ҳисоботидаги ахборотларни тақдим қилиш ва баён қилиш;
ҳисобот тузилганидан сўнг содир бўлган ҳодисаларни баҳолаш;
текширув натижалари бўйича аудиторнинг мижоз-корхона раҳбариятига тақдим қиладиган ёзма ахборотини тузиш;
аудиторлик ҳисоботи ва хулосасини тузиш.

Аудиторлик текшируви ўтказиш чоғида асосан текширилаётган хўжалик юритувчи субъектнинг дастлабки ҳужжатлари, ҳисоб регистрлари ва ҳисоботларида акс эттирилган ҳақиқий ахборотлар таҳлил қилинади ва баҳоланади. Фақат айрим ҳоллардагина аудиторлар тахмин ва ҳисоб-китобларга асосланган молиявий ахборотларни баҳолайдилар.

Таъкидлаш жоизки, текширув натижалари ва хўжалик юритувчи субъект мутахассисларининг ҳисоб-китобларини баҳолашда аудиторлар маълум даражада профессионал эҳтиёткорликка риоя қилишлари зарур.

Аудитор қуйидаги ҳоллардаги каби, катта номувофиқликлар мавжудлигини кўрсатувчи ҳолатларни объектив баҳолаши зарур:

хўжалик юритувчи субъект ходимларига маълум бўлган, аммо аудитор томонидан очилмаган хатоларни аниқлаш фактлари;

текширув учун зарур бўлган, аудиторга ўз вақтида тақдим қилинмаган дастлабки ҳужжатлар ёки маълумотларга доир хўжалйк муомалалари;

мутахассисларнинг ҳисоб-китобларидаги номувофиқликлар;

инвентаризация натижасида аниқланиб, далолатнома ва таққослаш кайдномалари билан расмийлаштирилган, лекин етарли даражада таҳлил қилинмаган ва тузатилмаган катта тафовутлар;

катта тафовутларнинг тасдиқланмаганлиги ва аудитор сўровларига кутилган жавоблар олинмаганлиги;

текширув учун танлаб олинган, зарур дастлабки ҳужжатлар ёки тегишли рухсат этувчи кўрсатмалар тақдим қилинмаган хўжалйк муомалалари.

Аудитор тўпланган далиллар етарлилигини баҳолашда ушбу ҳолатлар аниқланган босқични (режалаштириш, аудит ўтказиш) ҳисобга олиши керак. Шунингдек, катта хатолар хатарини дастлабки баҳолаш ва батафсил текшириш режалари ҳам эътиборга олиниши лозим. Чунки нотўғри шакллантирилган хулоса натижасида аудиторлик ташкилотларини лицензиясини бекор қилиш каби чора тадбирлар кўрилиши мумкин.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎХАТИ

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.-T.: O'zbekiston, 2014y.
2. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni - Toshkent 1996 y. 30 avgust.
3. O'zbekiston Respublikasining "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri) 2000 y. 26 may. (Mazkur Qonunga quyidagilarga muvofiq o'zgartirishlar kiritilgan: O'zR. 13.12.2002 y. 447-II-son Qonuni, O'zR. 04.04.2006 y. O'RQ-28-son Qonuni, O'zR 10.10.2006y. O'RQ-59-son Qonuni, O'zR. 17.09.2007y. O'RQ-110-son Qonuni, O'zR. 09.09.2009y. O'RQ-216-son Qonuni asosida)
4. Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 16 oktyabrdagi 215-son Qaroriga 2-ilova «Korxonalaridagi ichki audit xizmati to'g'risida» Nizom.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 4 apreldagi PQ-615-son Qaroriga ilova «Auditorlik tashkilotlari to'g'risida» Nizom.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 4 apreldagi PQ-615-son Qarori - «Auditorlik tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish hamda ular ko'rsatayotgan xizmatlar sifati uchun javobgarlikni oshirish to'g'risida».
7. Bosh maqsadimiz – keng ko'lamli islohotlar va modernizatsiya yo'lini qat'iyat bilan davom ettirish. – Prezident Islom Karimovning 2012 yilda mamlakatimiz ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanish yakunlari hamda 2013 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi // .:T "O'zbekiston", 2013 yil., 64 b.
8. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari / I.A.Karimov. – T: O'zbekiston, 2009 yil.
9. Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir. – Prezident Islom Karimovning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasi // .: T "O'zbekiston",2010 yil.

10. Karimov I.A. Barcha reja va dasturlarimiz vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. -T.: «O'zbekiston», 2011 yil

11. Bosh maqsadimiz – keng ko'lamli islohotlar va modernizatsiya yo'lini qat'iyat bilan davom ettirish. – Prezident Islom Karimovning 2012 yilda mamlakatimiz ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanish yakunlari hamda 2013 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi // :T “O'zbekiston”, 2013 yil.

12. Audit, Darslik. 1 jild. M.M.To'laxodjaeva, Sh.I.Ilxomov, K.B.Axmadjonov va boshqalar.O'z.R. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti.-Toshkent: NORMA/ 2008/-320 b.

13. Audit, Darslik. 11 jild. M.M.To'laxodjaeva, Sh.I.Ilxomov, K.B.Axmadjonov va boshqalar.O'z.R. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti.-Toshkent: NORMA/ 2008/-320 b.

14. Auditorlik faoliyati buyicha uslubiy kullanmalar tupalami./ X.Kosimov, L.Yugay, A.Xoshimova, B.Pardaev, B.Abdunazarov.-Toshkent, 2010.-320 b.

15. Архарова З. П. Международные Стандарты Аудита (Мса): Учебно-методический комплекс. – М.: Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 104 с.

16. Аудит: учебник / под ред. Булыги Р.П. –М.: “ЮНИТИ – ДАНА”, - 2009 г. – 431 стр.

17. Аудит: учебное пособие/ В.А.Ерофеева, В.А. Пискунов, Т.И. Битюкова. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, Высшее образование, 2010. -638 с.

18. Подольский В. Аудит. Учебник. – М.: Изд. Юрайт, 2010 г. – 605 стр.

19. R.D. Do'smurotov, Sh. Fayziyev. Audit. O'quv qo'llanma (I qism). - T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2008. - 178 b

20. R.D. Do'smurotov, Sh. Fayziyev. Audit. O'quv qo'llanma. (II qism). - T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2008. - 256 b
21. Аренс А., Лоббек Д.Ж. Аудит. Пер. с англ. под. ред. проф. Я.В. Соколова, - М.: Финансы и статистика, 2005 й.
22. Mamatov Z.T., Norbekov D.E., Shakarov K.A. Audit. – T.: Toshkent Islom universiteti nashriyoti. 2002. – 280 b.
23. Hamdamov K. Audit iqtisodi. – T.: TMI. 2005. – 251 b.
24. Международные стандарты аудита. Проект по развитию предпринимательства. – T.: USAID. 2004. – 192 с.
25. Audit. Darslik. – T.: NORMA. 2008. – 320 b.
26. Do'stmurotov R.D. Karimov A. Ш. Файзиев И.Қўзиев А.Авлоқулов Audit дарслик – T.: “Иқтисод-молия”. 2015 й.
27. Karimov A. va boshq. Audit. O'quv-uslubiy qo'llanma. – T.: Iqtisod-moliya. 2008. – 180 b.
28. Сахобов У., Давранова Ш. Планирование аудита. Монография. – T.: BIOEKOSAN. 2008. – 158 с.
29. William C. Thomas. Auditing: theory and practice. Kent publishing company. 2001 250 p.
30. “Biznes: audit, baho, mulk” ilmiy amaliy jurnali. – T.: 2012-2013 yillar
31. «Moliya» ilmiy jurnali – T.: Toshkent moliya instituti. 2012-2013 yillar.
32. “Аудитор” журналы – М.: 2012-2013 йиллар.
33. “Бухгалтерский учет” илмий журналы. - М.: 2012-2013 йиллар.
34. Soliq va bojxona xabarları gazetasi. – T.: 2012-2013 yillar.

www.ziynet.uz

www.tfi.uz

www.lex.uz

<http://www.audit-it.ru>

<http://www.analitic.ru>

<http://www.buh.ru/documents.aspx>

<http://www.bookpost.ru>

[http://www.cfin.ru/finanalizis /](http://www.cfin.ru/finanalizis/)

<http://www.optim.ru/fin>

<http://www.soliq.uz>

www.gaap.ru

www.accountingreforms.ru